

علم الوجود

راه آفتاب

به محبت به قوم و خویش تأکید می‌کرد: «به خویشاوند محبت کن و با او ارتباط برقرار کن، اگرچه با جرعه‌ای آب. البته بهترین صلۀ رحم خودداری از آزار اوست.»

ابن شعبه حرانی، تحف العقول عن آل الرسول ﷺ، ص ۴۴۵.

سفری آگاهانه به دنیای فضای مجازی

سید مهدی قانع

سرشناسه: قانع، سید مهدی، ۱۳۴۰ - عنوان و نام پدیدآور: سفری آگاهانه به دنیای فضای مجازی / سید مهدی قانع؛ تهیه و تولید اداره تولیدات فرهنگی آستان قدس رضوی؛ به سفارش اداره پاسخگویی به سوالات دینی آستان قدس رضوی؛ به کوشش محمدحسین پورامینی؛ ویراستار عظیم قهرمانلو • مشخصات نشر: مشهد: آستان قدس رضوی، معاونت تبلیغات، زائر رضوی، ۱۴۰۰ • مشخصات ظاهری: ۶۰ ص.؛ مصور: ۱۲×۱۶ س م • فروست: رهنما؛ ۱۳۸ • شاپک: ۸-۹۶-۶۸۵۲-۶۲۲-۹۷۸ • وضعیت فهرست نویسی: فیبا • یادداشت: کتابنامه: ص. ۵۲ - ۵۵؛ همچنین به صورت زیرنویس • موضوع: فضای مجازی • موضوع: Cyberspace • موضوع: فضای مجازی -- تدابیر ایمنی -- جنبه‌های مذهبی -- اسلام • موضوع: Cyberspace -- Security -- Islam -- Religious aspects -- measures • شناسه افزوده: پورامینی، محمدحسین، ۱۳۵۴ - ، گردآورنده: شناسه افزوده: Pouramini, Muhammad Husayni • شناسه افزوده: آستان قدس رضوی. اداره تولیدات فرهنگی • شناسه افزوده: آستان قدس رضوی. اداره پاسخگویی به سئوالات دینی و اطلاع‌رسانی • شناسه افزوده: آستان قدس رضوی. معاونت تبلیغات. انتشارات زائر رضوی • رده‌بندی کنگره: HMA۵۱ • رده‌بندی دیویی: ۳۰۳/۴۸۳۲ • شماره کتاب‌شناسی ملی: ۸۴۱۹۰۹۸ • اطلاعات رکورد کتاب‌شناسی: فیبا •

۱۳۸	هفتاد و سه
نام اثر: سفری آگاهانه به دنیای فضای مجازی	
نویسنده: سید مهدی قانع	
به کوشش: محمدحسین پورامینی	
مدیر هنری: مریم سادات منصور	
ویراستار: عظیم قهرمانلو	
ناشر: انتشارات زائر رضوی وابسته به معاونت تبلیغات اسلامی آستان قدس رضوی	
چاپخانه: مجتمع چاپ و نشر روزنامه قدس	
نوبت چاپ: اول، ۱۴۰۰	شمارگان: ۲۰۰۰ نسخه
شاپک: ۸-۹۶-۶۸۵۲-۶۲۲-۹۷۸	قیمت: ۱۰۰۰۰۰ ریال
نشانی: نشانی: مشهد، حرم مطهر، صحن پیامبر اعظم <small>ﷺ</small>، ضلع غربی، باب الهادی <small>ﷺ</small>، اداره برنامه ریزی.	
صندوق پستی: ۳۵۱-۹۱۷۳۵	
تلفن: ۰۵۱-۳۲۰۰۲۹۴۲	
سامانه پیامکی دریافت پیشنهادها و انتقادات: ۰۳۰۰۰۸۰۲۲۲۲	

حق چاپ محفوظ است.

فهرست

۹	درآمد: این فضای مجازی دیگر کجاست؟!
۱۳	فصل اول: اندر حکایت فضای مجازی
۱۷	۱. راه و رسم کار را باید شناخت
۲۰	۲. باید بدانی کجا و برای چه می روی!
۲۳	۳. مواظب هم باشیم!
۲۹	فصل دوم: چاه و چاله فضای مجازی
۳۱	۱. ساده اندیش نباش
۳۳	۲. شیطان هم سواد رسانه مجازی دارد!
۳۷	۳. تخلفات مجازی واقعی تر از واقعی اند!
۴۱	فصل سوم: دین و اخلاق در فضای مجازی
۴۳	۱. فضای مجازی هم محضر خداست ...!
۴۵	۲. در اینجا هم قرآن و اهل بیت <small>علیهم السلام</small> مشکل گشاست
۴۵	الف. گسترش و تقویت پیوند با خویشان
۴۶	ب. در اینجا هم باید امر به معروف و نهی از منکر کرد
۴۷	ج. هر فضایی ادب، عفت و حیای خود را می خواهد
۴۸	د. پرهیز از تمسخر دیگران

۴۹	۳. هیئت و مسجد را رها نکن
۵۳	کتابنامه
۵۳	الف) کتاب‌ها
۵۴	ب) نشریات و مجلات
۵۵	ج) پایگاه‌های اینترنتی
۵۶	مسابقه فرهنگی

سفری آگاهانه به دنیای فضای مجازی

نوشتار حاضر به دنبال پاسخ به این پرسش‌هاست:

۱. چگونه باید با این فضا آشنا شویم؟

۲. چه کار کنیم در دام راهزنان این فضا نیفتیم؟

۳. جایگاه ادب، پرهیزگاری و حضور خداپسندانه کدام است؟

درآمد: این فضای مجازی دیگر کجاست؟!

حکایت من و پدرم با دنیای جدید ...

در چهره پدرم نگاه کردم، او با حیرت به فرزندان، نوه‌ها و میهمانان نگاه می‌کرد. هرکسی با تلفن همراهش کار می‌کرد و با گروه‌های تلگرامی یا دیگر شبکه‌های اجتماعی سرگرم بود. پدرم تلفن همراه مرا برداشت و آن را زیر و رو کرد. با تردید انگشت بر روی صفحه آن کشید... خیلی دلش می‌خواست بپرسد اینجا چه خبر است؟ مگر این‌ها نیامده‌اند تا دور هم جمع شویم...؟!

نزدیکش رفتم و نشستیم. بی‌مقدمه گفتم: آقا جان! می‌دانی با همین تلفن همراه می‌توانی پول از حساب بانکی‌ات برداری و به حساب طلبکار واریز کنی؟ یا برای پرداخت هزینه آب، برق و گاز مصرفی خانواده، به بانک نروی و از همین‌جا پرداخت کنی؟ مدارک خودت را جابه‌جا کنی؟ بلیط قطار و هواپیما تهیه کنی؟ یا اصلاً از فروشگاه‌هایی که تخفیف بیشتری دارند، خرید کنی؟ یا همین الان با صدا و تصویر حاج

محمدآقا، دامادمان که زائر حرم امام حسین علیه السلام است، ارتباط برقرار کنی؟

با تعجب گفت: «پس این خودش دنیای دیگر و فضای تازه‌ای است که پیدا شده و ما از آن سردر نمی‌آوریم؟»

گفتم: «درست است آقا جان، دنیای دیگری است که به آن 'فضای مجازی' می‌گویند. تازه برای خودش قانون، جرم و جنایت، دزد و پلیس دارد! برای خودش بیماری و اعتیاد دارد. برای خودش گمشده و آواره دارد...»

او درحالی‌که گوشی ساده خودش را با دست پاک می‌کرد، آن را روی زانویش گذاشت و گفت: «فکر نمی‌کنم از این چیزها سردر بیاوریم...»

هروقت این ماجرا به یادم می‌آید، با خودم تکرار می‌کنم که حکایت دنیای مجازی یا شبکه‌های اجتماعی، حکایت دنیای عجیبی است که دیگر پیر یا جوان، خانم خانه‌دار یا دانشجو و... نمی‌شناسد؛ همه را گرفتار و وابسته خود کرده است و هرکسی به درون آن سرک می‌کشد.

با خودم می‌گویم: «ای کاش می‌شد برای بزرگ‌ترها و کسانی که آشنایی چندانی با این فضا ندارند یا حتی کسانی که آشنا

۱. فضای مجازی (Cyberspace).

هستند، ولی دربارهٔ آداب و رسوم، آسیب‌ها و تهدیدهای آن چیزی نمی‌دانند، سخن گفت. کاش می‌شد بگویم اینترنت یکی از شگفتی‌سازترین اختراعات دست بشر است که در همهٔ بخش‌های زندگی آدمی، از اقتصاد تا فرهنگ، سلامت، تفریحات، معنویات و... تأثیر و دگرگونی پدید آورده و تسهیلات بسیاری در تمامی زندگی بشر به وجود آورده است؛ به گونه‌ای که او را شدیداً به خود وابسته ساخته است.

اما از سوی دیگر باید بدانیم فضای مجازی مانند فضای حقیقی در کنار خوبی‌ها و زیبایی‌ها، ممکن است تهدیدها و خطرهایی برای زندگی انسان داشته باشد؛ به فرمودهٔ رهبر معظم انقلاب علیه السلام:
«اینترنت یکی از نعم بزرگ الهی است، اما درعین حال یک نعمت بزرگ هم هست؛ یعنی یک چاقوی دو دم و خطرناک... . اینترنت الان مثل یک جریان افسارگسیخته است...»^۱

۱. حضرت آیت‌الله خامنه‌ای در دیدار با اعضای شورای عالی انقلاب فرهنگی، ۲۶ آذر ۱۳۸۱.

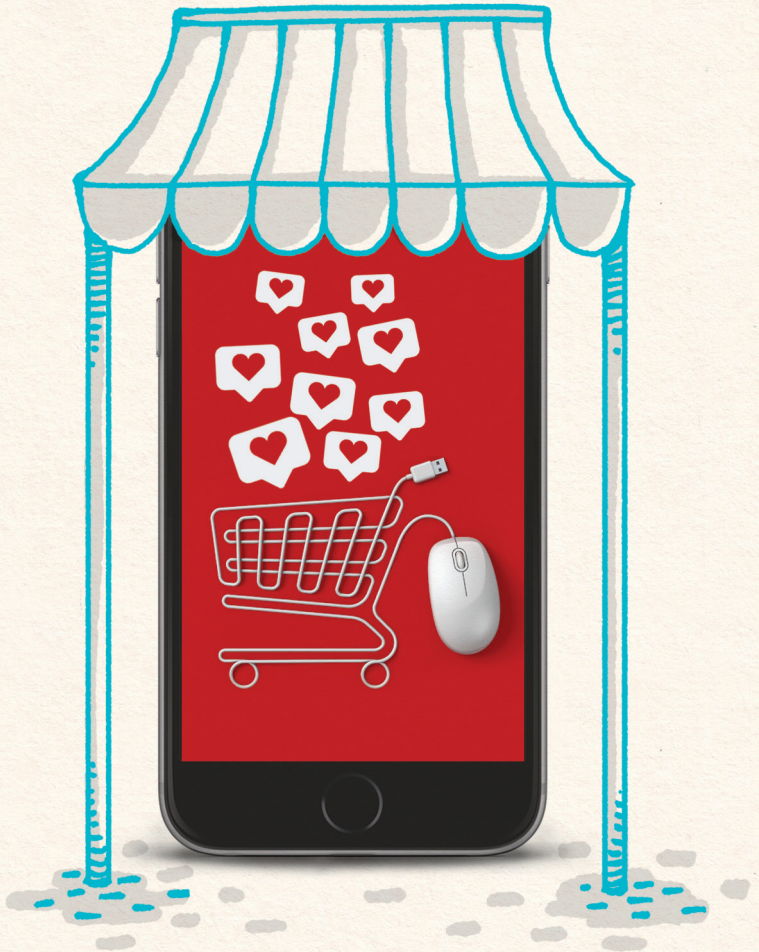
ما در این نوشتار می‌خواهیم به شما آگاهی بیشتری دربارهٔ
این فضا و چگونگی برخورد با آن بدهیم.

اندر حکایت فضای مجازی

فصل اول

اینترنت و فضای مجازی مانند هر پدیده جدید که بخشی از نیازهای جامعه انسانی را برطرف می‌کند، ممکن است با خطرهایی نیز همراه باشد؛ بنابراین نباید به آن فقط نگاه منفی داشت، بلکه مثل همه نوآوری‌های بشر در آغاز کاربرد، برخی خطرها را با خود به همراه می‌آورد، سپس برای آن چاره‌اندیشی می‌شود یا با تهدیدات آن مقابله می‌شود؛ چنان‌که در نخستین روزهایی که برق به خانه‌ها راه یافت، بر اثر بی احتیاطی، جان برخی به خطر افتاد و آمار برق‌گرفتگی و سوختگی ناشی از برق بسیار زیاد بود، ولی بعدها با شناخت خطرها و نصب فیوزهای خودکار، این خطر بسیار کمتر شد.

کارشناسان جرم‌شناسی معتقدند فضای مجازی فضای بدی نیست و بر اثر رفتار و چگونگی استفاده ما، خوب و بد می‌شود و آن را به تیغ جراحی تشبیه می‌کنند و می‌گویند: تیغ جراحی در دست یک جراح، جان فردی را نجات می‌دهد و در دست مجرم، جان فرد را می‌گیرد؛ بنابراین فضای مجازی خودش فضای بدی نیست. این ما انسان‌ها هستیم که در استفاده از این

فضای مجازی می‌توانیم آن را به سمتی ببریم که از آن بهترین استفاده را بکنیم یا به سمتی ببریم که سوء استفاده کنیم.^۱

اما باید بدانید فضای مجازی همانند یک بازار و فروشگاه نیست که در صورت تمایل، بخواهی از آن برای همیشه دوری کنی، بلکه امروزه هر جا پای تلفن همراه باز شده باشد، رد پای شبکه مجازی نیز هست.

در کشور ما بیش از چهل میلیون کاربر^۲ ایرانی از فضای مجازی استفاده می‌کنند.^۳ با بررسی آماری در سال ۱۳۸۱، ۱۹ درصد و در سال ۱۳۸۴، ۲۹ درصد جوانان از اینترنت استفاده می‌کردند،^۴ ولی آمار سال ۱۳۹۴ نشان‌دهنده این است که ۵۳ درصد مردم ایران دست‌کم عضو یک شبکه

۱. عباس تدین، فضای مجازی، شمشیری دولبه، مندرج در: پایگاه جام جم آنلاین (<http://jamejamonline.ir/Shared/NewsPrint/2602721924619098640>).

۲. کاربر (User) کسی است که با یک سیستم، اعم از سخت‌افزار یا نرم‌افزار، تعامل دارد و از آن استفاده می‌کند. بیشتر اوقات، کاربر انسان است.

۳. کامران باقری لنگرانی (رئیس مرکز تحقیقات سیاست‌گذاری سلامت دانشگاه علوم پزشکی شیراز و رئیس سمینار بین‌المللی سلامت همراه. این سمینار در ۲۷ و ۲۸ اردیبهشت در شیراز برگزار شد)، به نقل از خبرگزاری دانشگاه آزاد اسلامی، آنا، (<http://www.ana.ir/news/26226>).

۴. رک: سلیمان پاک‌سرشت و حسین نوری‌نیا، «بررسی پیامدهای کاربرد غیرفراغتی اینترنت بر رفتارهای فراغتی جوانان تهرانی»، فصلنامه انجمن ایرانی مطالعات فرهنگی و ارتباطات، ش ۱۰، زمستان ۱۳۸۶، ص ۵۱.

اجتماعی‌اند که ۷۲ درصد آن‌ها جوانان ۱۸ تا ۲۹ سال هستند.^۱

بر اساس یک نظرسنجی، ۷۰ درصد مردم ایران دست‌کم از یکی از شبکه‌های اجتماعی مجازی استفاده می‌کنند؛^۲ به عبارت دیگر این شبکه‌ها، خواسته یا ناخواسته خود را وارد زندگی ما و خانواده ما کرده‌اند؛ پس باید راه و چاه آن را به خوبی شناخت.

۱. راه‌ورسم کار را باید شناخت

در گذشته که هنوز راه‌ها و پل‌ها مانند امروز ساخته نشده بود، هنگامی که می‌خواستند از رودخانه‌ها رد شوند، جاهای کم‌عمق رودخانه را پیدا می‌کردند و از آن رد می‌شدند و به این جاهای عبور «گذار» می‌گفتند؛ به همین دلیل هرکس خطر به جان می‌خرد و بدون شناخت خود را گرفتار امواج می‌کرد، می‌گفتند بی‌گذار به آب زده است.

امیرمؤمنان علی علیه السلام به کمیل سفارش می‌کند: «ای کمیل!

---

۱. رک: جمعی از مؤلفان، حقیقت مجازی (درباره فضای مجازی چه بدانیم و چه بگوییم)؛ به نقل از: رئیس مرکز فناوری اطلاعات و رسانه‌های دیجیتال وزارت فرهنگ و ارشاد اسلامی، ص ۴۴.

۲. نتایج نظرسنجی ملی مرکز افکارسنجی دانشجویان ایران (اسپا) در تیر ۱۳۹۸
(<http://www.ispa.ir/Default/Details/fa/70-2094>).

هیچ حرکتی نیست، مگر آنکه تو در آن نیازمند شناخت هستی»^۱.
امام صادق علیه السلام می‌فرماید: «کسی که در جایی که آگاهی نداشته و تردید دارد، عمل کند، مرتکب جرم و گناه می‌شود و به خاطر ندانستن، هلاک می‌شود»^۲. ایشان در جای دیگر می‌فرماید: «مردم به خاطر نپرسیدن، هلاک می‌شوند»^۳.

درواقع انسان از محیط و موقعیتی که بر او تحمیل می‌شود، باید شناخت و آشنایی پیدا کند و راه و چاه یا مقررات رفت‌وآمد در آن را بشناسد.

امروزه کاربرد فضای مجازی در زندگی انسان‌ها به مراتب بیشتر از رفت‌وآمد در خیابان شده است؛ به تعبیر کارشناسان، امروز آدرس فضای حقیقی به درد کسی نمی‌خورد، بلکه باید آدرس فضای مجازی خودتان را بدهید. تا یک دهه آینده نیز شخصیت فضای حقیقی ما، تبدیل به شخصیت‌های فضای مجازی می‌شود؛ زیرا عمده ارتباطات در فضای

---

۱. حسن بن علی ابن شعبه جزانی، تحف العقول عن آل الرسول صلی الله علیه و آله، ج ۲، ص ۱۷۱: «یا کَمیلَ ما مِنْ حَرَکةٍ اِلاَّ وَ اَنْتَ مُحْتَاجٌ فِیْها اِلی مَعْرِفَةٍ».

۲. محمد بن حسن حرّ عاملی، تفصیل وسائل الشیعة اِلی تحصیل مسائل الشریعة، ج ۲۷، ص ۱۵۷، ح ۳۳۴۷۲: «عَمَرَ بْنَ حَنْظَلَةَ عَنْ أَبِي عَبْدِ اللَّهِ علیه السلام فِي حَدِيثٍ قَالَ: ... مَنْ أَخَذَ بِالشُّبُهَاتِ اَزْتَكَبَ الْمُحَرَّمَاتِ وَ هَلَکَ مِنْ حَيْثُ لَا یَعْلَمُ ...».

۳. محمد بن یعقوب بن اسحاق کلینی، الکافی، ج ۱، ص ۴، ح ۲: «... قَالَ أَبُو عَبْدِ اللَّهِ علیه السلام لِحُمْرَانَ بْنِ أُعَیْنٍ فِی شَیْءٍ سَأَلَهُ اِنْما یَهْلِكُ النَّاسُ لِانْتِهائِهِمْ لِیَسْأَلُونَ».

مجازی شکل می‌گیرد^۱ و همین فضای مجازی و رسانه‌های نوین که دنیایی از فرصت‌ها برای ما دارد، اگر شناخت و مهارت استفاده از آن را نداشته باشیم، می‌تواند به تهدید تبدیل شود؛^۲ بنابراین همه باید درباره شیوه استفاده از آن آگاهی یابند و سواد بهره‌گیری درست از آن را داشته باشند. به این مهارت در بهره‌گیری درست از یک رسانه، «سواد رسانه»^۳ می‌گویند؛ به عبارت دیگر سواد رسانه‌ای نوعی رژیم مصرف به‌جا می‌دهد که متناسب با این رژیم مصرف باید از هر رسانه درست استفاده کنیم.^۴

سواد رسانه درحقیقت «نوعی درک مبتنی بر مهارت است که ما باید براساس آن، درست را

۱. عباس نصیری فرد (معاون آموزشی سازمان بسیج اساتید کشور)؛ مندرج در: <http://qudsonline.ir/news/403410>.

۲. ر.ک: محمدصادق افراسیابی، فضای مجازی می‌تواند ثروت‌آفرین باشد؛ مندرج در: <http://www.yjc.ir/fa/print/5795524>.

۳. سواد رسانه‌ای (Media Literacy).

۴. ر.ک: محمدصادق افراسیابی دبیرکل همایش ملی سواد رسانه‌ای و مسئولیت اجتماعی، مصاحبه رادیویی تحت عنوان (فضای مجازی می‌تواند ثروت‌آفرین باشد)؛ مندرج در: سایت خبرنگاران جوان، تاریخ انتشار: ۶ مهر ۱۳۹۵. ۰۸:۰۵، کد خبر: ۵۷۹۵۵۲۴؛ <http://www.yjc.ir/fa/print/5795524>.

از نادرست و میزان استفاده از فضای مجازی و شبکه‌های اجتماعی را تشخیص دهیم»^۱.

۲. باید بدانی کجا و برای چه می‌روی!

وقتی بچه بودیم، با مادریا پدرمان برای خرید به خیابان یا بازار می‌رفتیم. ویتترین مغازه‌هایی که در آن اسباب‌بازی یا خوراکی‌های خوشمزه داشت، ما را به خود سرگرم می‌کرد و در کنار آن متوقف می‌شدیم؛ به‌گونه‌ای که گذشت زمان از یادمان می‌رفت و آنگاه که خسته می‌شدیم، تازه می‌فهمیدیم از مادر و پدرمان دور افتاده‌ایم و گم شده‌ایم. هنگامی که از پیداشدن آن‌ها ناامید می‌شدیم، با بغضی در گلو گریه سر می‌دادیم و مردم به کمک‌مان می‌آمدند و خلاصه با کلانتری و بلندگوی مسجد ما را به آغوش خانواده اشکبارمان می‌رساندند.

این مسئله مانند حکایت حال ما در فضای مجازی و شبکه‌های اجتماعی است. جلوی هر سایت و صفحه‌ای که نظرم‌ان را جلب کند، متوقف می‌شویم؛ به‌گونه‌ای سرگرم می‌شویم که گذشت زمان از یادمان می‌رود و در این فضا

۱. همان.

گم می‌شویم. در اینجا دیگر خودمان نیز با خبر نمی‌شویم که گم شده‌ایم تا گریه‌ای سر بدهیم و دیگران به دادمان برسند؛ فقط سرگرم هستیم....

عضویت در شبکه‌های اجتماعی در سال‌های اخیر در ایران به یک پدیده فراگیر تبدیل شده است و کوچک و بزرگ هم نمی‌شناسد. افراد در هر سنی، بخشی از اوقات فراغت خود را در روز برای این شبکه‌ها صرف می‌کنند. آن‌گونه که از آمارهای منتشرشده برمی‌آید، از ۴ میلیون کاربر که در ایران به گوشی‌های هوشمند دسترسی دارند، ۳۰ میلیون نفر از شبکه‌های اجتماعی استفاده می‌کنند.^۱

چاره کار این است که مراقبت کنیم و هدفمند وارد این فضا شویم. همانند پدر و مادرها که فقط برای خرید به بازار می‌رفتند و خرید خود را انجام می‌دادند و به خانه برمی‌گشتند، ما نیز باید با هدف وارد این فضا شویم، پس از اینکه داشت و برداشت خود را کردیم، به خانه برگردیم.

۱. پایگاه خبرگزاری جمهوری اسلامی، به مناسبت روز جهانی شبکه مجازی خبر، تاریخ ۹ تیر ۱۳۹۸؛ مندرج در: (<https://www.irna.ir/news/8337542>).

هرگونه غفلت و سرگرمی در این بازار سبب از میان رفتن ساعت‌ها از عمر انسان می‌شود و معمولاً دوام این هوشیاری و مراقبت جز با تلاش و تمرین به دست نخواهد آمد. امیر مؤمنان علیه السلام سفارش کرده است: «برای ساختن خودت، کوشش را رها نکن؛ زیرا چیزی جز این کوشش تو را یاری نخواهد کرد.»^۱

۳. مواظب هم باشیم!

هیچ‌گاه فکر نمی‌کردم روزی به این خوبی سخن خداوند خطاب به سرپرستان خانواده برایم این اندازه ملموس باشد که می‌فرماید: «ای کسانی که ایمان آورده‌اید، خود و خانواده خود را از آتشی که هیزم آن مردم و سنگ‌هاست، نگه دارید...»^۲

اما امروز که انقلاب ارتباطات، دنیا را کوچک کرده و همه چیز را برای ما نزدیک کرده است، به همان اندازه نیز آتش تهدید و آسیب به ما و اعضای خانواده‌مان نزدیک شده است و آتش گناه در کنارمان شعله می‌کشد. امروز گرچه فضای مجازی دنیا را همانند شبکه‌ای از کلبه‌های شخصی

۱. علی بن محمد لیثی واسطی، *عیون الحکم والمواعظ*، ص ۵۲۶، ح ۹۵۷۳: «لَا تُتْرَكُ الْإِجْتِهَادُ فِي إِصْلَاحِ نَفْسِكَ فَإِنَّهُ لَا يَعْينُكَ عَلَيْهَا إِلَّا الْجِدُّ».

۲. تحریریم، ۶.

کرده و از درون خانه کوچک مان می‌توانیم با دورترین نقطه دنیا ارتباط برقرار کنیم و با همه خویشتان، پیام و تصویر رد و بدل کنیم، ولی در اعضای درون خانه خود، یعنی چند متر آن طرف‌تر، همه با هم غریبه‌ایم. نگاه هرکدام مان را بر صفحه نمایش لپ‌تاب یا تلفن همراه قفل کرده‌اند و اعتیادگونه سرگرم هستیم؛ حتی به قاشقی که به سمت دهان مان می‌آید هم نگاه نمی‌کنیم. رفتن و آمدن مان دیگر حس نمی‌شود! دیگر به چهره یکدیگر نگاه نمی‌کنیم و فقط گوش مان صدای بقیه را تحمل می‌کند! این یعنی غریبی در خانه، گم‌گشتگی در فضای مجازی؛ وای! کاش می‌دانستیم به کدام سو روانیم.

باید گفت بزرگ‌ترین مشکل برخورداری از اینترنت، قابلیت ایجاد شکاف میان دنیای واقعی و دنیای مجازی است.

دنیای مجازی به اندازه‌ای می‌تواند جذاب و فریبنده به نظر رسد که انسان پس از اینکه مجذوب آن شد، دیگر بازگشت به زندگی واقعی برایش ترسناک و تشویش‌آور باشد؛ بنابراین

سعی می‌کند در این فضا بماند یا اگر به‌دلیلی از آن جدا شد، فوراً به آن فضا بازمی‌گردد؛ به‌همین دلیل هرچیزی که به اینترنت مربوط باشد، می‌تواند اعتیادآور باشد؛ از جمله آن‌ها می‌توان به گشت‌وگذار بیش از حد در اینترنت، شبکه‌های اجتماعی و بازی‌های اینترنتی اشاره کرد.

اعتیاد به اینترنت در بیشتر کشورها به‌عنوان بیماری شناخته شده است. محققان آسیب‌های بسیاری برای استفاده اعتیادگونه از فضای مجازی مشخص کرده‌اند؛ از جمله کیفیت زندگی کم، افسردگی، اضطراب، انزوای اجتماعی و...^۱

غم‌انگیزترین بخش ماجرا آنجاست که آمارهای ایران و جهان نشان می‌دهد اعتیاد به اینترنت میان دختران، بیشتر از پسران است. همچنین با کاهش سن، میزان استفاده از اینترنت و اعتیاد به اینترنت افزایش می‌یابد.^۲

رئیس انجمن روان‌پزشکان ایران در همایشی با بیان اینکه موبایل‌های هوشمند، سیمای خانواده‌ها را در سراسر جهان تغییر داده و ارتباطات بین‌انسانی را کاهش داده است،

---

۱. ر.ک: جمعی از مؤلفان، حقیقت مجازی (درباره فضای مجازی چه بدانیم و چه بگوییم)، ص ۸۲.
۲. همان، ص ۸۲ تا ۸۳.

تأکید می‌کند: «ارتباط‌های خانوادگی یکی از عوامل رشد کودک است و اعتیاد به اینترنت و موبایل‌های هوشمند، به غیر از مشکلات رشد شخصیتی، اختلال‌های جسمی و فردی را نیز به دنبال دارد.»^۱

برای حفاظت خود و خانواده از آتش دنیا و آخرت،^۲ باید با برنامه‌ریزی خوب از فروافتادن افراد خانواده در آسیب‌های فضای مجازی یا دام گناهان موجود در آن جلوگیری کرد.

از پیامبر ﷺ نقل شده است که فرمود: «آگاه باشید که همه شما سرپرستی شده‌اید که مورد پرسش قرار می‌گیرید. زمامدار و رئیس کشور، سرپرستی همه مردم را دارد و درباره مردم از او پرسش می‌شود. مرد سرپرست خانواده است و از او درباره خانواده‌اش پرسش می‌شود و زن سرپرست خانواده شوهرش

۱. در حاشیه برپایه ششمین همایش علمی سالانه سلامت روان و رسانه‌ها، پیامدهای اعتیاد به اینترنت و فضای مجازی، چهارشنبه ۱۲ اسفند ۱۳۹۴، سایت روزنامه اطلاعات (http://www.ettelaat.com/etiran/?p=189093).
۲. تحریم، ۶.

و فرزندان است و از او درباره آن‌ها پرسش می‌شود»^۱. یکی از راهکارهای مقابله با آسیب‌ها، روابط صمیمانه میان اعضای خانواده و خویشان است. افراد هرچه در کنار یکدیگر لذت و شادابی بیشتری تجربه کنند، کمتر از جمع جدا می‌شوند؛ به همین دلیل باید به سراغ طراحی برنامه‌هایی رفت که همه افراد در آن نقش‌آفرینی می‌کنند و از کارهای خود لذت می‌برند؛ مانند مشارکت دسته‌جمعی در کارهای خانه، مشارکت‌های اجتماعی و نیکوکارانه، دیدوبازدید و صلۀ رحم و... همه این‌ها می‌تواند به‌گونه‌ای افراد را از آسیب‌ها و تهدیدهای فضای مجازی دور نگه دارد.

البته باید مدنظر داشت که تمامی این‌ها باید با برنامه انجام شود؛ وگرنه ممکن است افراد به دلیل نرسیدن به دیگر کارهای خود، بیشتر از جمع دوری‌گزینند و باید دانست هرچیز در جای خود نیکوست.

امام خمینی علیه السلام می‌فرماید: «در ساعت تفریح، درس نخوانید و در ساعت درس خواندن، تفریح نکنید. هرکدام در

۱. مسعودبن عیسی ورام‌بن‌ابی‌فراس، تنبیه‌الخواطر و نزهة‌النواظر المعروف بمجموعه ورام، ج ۱، ص ۶: «وَقَالَ عَلَيْهِ السَّلَامُ لَا كُلُّكُمْ رَاعٍ وَ كُلُّكُمْ مَسْئُولٌ عَنْ رَعِيَّتِهِ فَأَلَمِيْزٌ عَلَى النَّاسِ رَاعٍ وَ هُوَ مَسْئُولٌ عَنْ رَعِيَّتِهِ وَالرَّجُلُ رَاعٍ عَلَى أَهْلِ بَيْتِهِ وَ هُوَ مَسْئُولٌ عَنْهُمْ فَأَلَمَزَةُ رَاعِيَةٌ عَلَى أَهْلِ بَيْتٍ بَعْلِيهَا وَ وُلْدِهِ وَ هِيَ مَسْئُولَةٌ عَنْهُمْ...»

جای خود». ایشان می‌گویند از زمان کودکی به یاد دارد که هیچ‌گاه ساعت این دورا با هم عوض نکرده است و این دو، لازم و ملزوم یکدیگرند.^۱

خلاصه

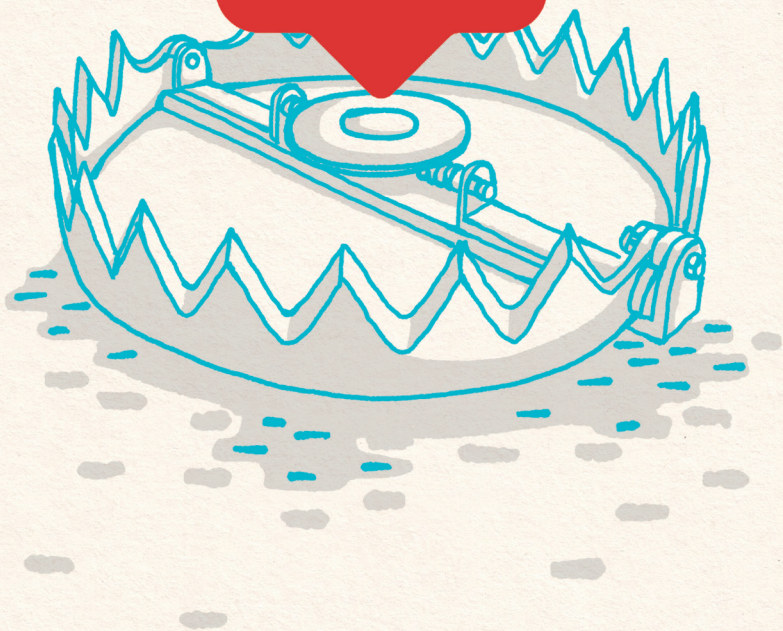
اشاره شد که فضای مجازی دنیایی جدید است. ما هرروز بیش از گذشته وارد آن می‌شویم و با آن سروکار پیدا می‌کنیم؛ هم خوبی و هم بدی دارد و باید راه را از بیراه آن شناخت. باید بدانیم از کدام در وارد می‌شویم و راه خروجی آن کجاست! باید بدانیم در این ورود و خروج، از ما چه می‌ستانند و چه به ما می‌دهند! و بدانیم این دادوستد چه تأثیری در زندگی ما می‌گذارد. خلاصه اینکه قوانین آن را یاد بگیریم و مراقب خود و خانواده باشیم.

۱. سایت مؤسسه تنظیم و نشر آثار امام خمینی (عج)، به نقل از عاطفه اشراقی
(<http://www.imam-khomeini.ir/fa/NewsPrint.aspx?ID=14183>).

چاه و چاله فضای مجازی

فصل دوم

انسان بر اثر تجربیاتی که در زندگی به دست می‌آورد و به هر جای تازه یا ناشناسی که قدم می‌گذارد، همیشه عصای احتیاط را در دست دارد و می‌کوشد جایی قدم بگذارد که فرو نرود یا در تله نیفتد. در فضای مجازی نیز باید همین‌گونه بود؛ چون در اینجا نیز راه، بیراه، جاده و چاه فراوان است؛ بنابراین باید به نکاتی توجه کرد که در ذیل به آن‌ها اشاره می‌کنیم.

۱. ساده‌اندیش نباش

شرط نخست این راه این است که نباید ساده باشی و همچون ویتترین مغازه یا بازار رنگارنگ به این فضا نگاه کنی، بلکه باید بدانی با فشار هر دکمه تأیید (OK) یا اینتر (Enter) که می‌زنی، یک پاسخ مثبت می‌دهی! یک بله می‌گویی و چیزی را می‌پذیری! بنابراین باید همان‌گونه که در هنگام خرید میوه دقت می‌کنی، در اینجا به مراتب دقت بیشتری بکنی.

امام حسن مجتبیٰ علیه السلام می‌فرماید: «در شگفتم از کسی که دربارهٔ خوراکی‌های خود اندیشه و تأمل می‌کند و از آنچه معده‌اش را اذیت می‌کند، پرهیز می‌کند، ولی دربارهٔ نیازمندی‌های فکری و عقلی‌اش تأمل نمی‌کند و سینه و قلب خود را پاک نمی‌کند»^۱.

این سخن امام علیه السلام گویای اهمیت نقش اطلاعات دریافتی انسان در سلامت تفکر و رفتار اوست. خداوند سبحان در آیات قرآن کریم، نقش اطلاعات رسانه‌ای را در رفتار جامعه و گرفتاری و آسیب جامعه تذکر می‌دهد و می‌فرماید: «ای کسانی که ایمان آورده‌اید! اگر شخص فاسقی خبری برای شما بیاورد، دربارهٔ آن تحقیق کنید. مبادا به گروهی از روی نادانی آسیب برسانید و از کردهٔ خود پشیمان شوید!»^۲.

۱. سعید بن هبة الله قطب‌الدین راوندی، الدعوات، ص ۱۴۴، ح ۳۷۵: «و قَالَ الْحَسَنُ بْنُ عَلِيٍّ عَلَيْهِ السَّلَامُ عَجِبْتُ لِمَنْ يَتَفَكَّرُ فِي مَا كَوَّلَهُ كَيْفَ لَا يَتَفَكَّرُ فِي مَعْقُولِهِ فَيَجْتَبِئُ بَطْنَهُ مَا يُؤْذِيهِ وَ يُوَدِّعُ صَدْرَهُ مَا يَزِيهِ».
۲. حجرات، ۶: «يَا أَيُّهَا الَّذِينَ آمَنُوا إِنْ جَاءَكُمْ فَاسِقٌ بِنَبَأٍ فَتَبَيَّنُوا أَنْ تُصِيبُوا قَوْمًا بِجَهَالَةٍ فَتُصِيبُوا عَلَىٰ مَا فَعَلْتُمْ نَادِمِينَ».

امروزه در شبکه‌های پیام‌رسان مجازی، ده‌ها شایعه از سوی مفسدان بر صفحه‌نمایش دستگاه‌های رایانه یا تلفن‌های هوشمند قرار می‌گیرد و اذهان ما را درباره‌اشخاص حقیقی و حقوقی به‌تردید می‌اندازد؛ بنابراین باید در پذیرش اخبار، دقت فراوانی کرد تا دچار پشیمانی و زیان نشویم.

۲. شیطان هم سواد رسانه‌ مجازی دارد!

استاد اخلاقی به مریدان خود این‌گونه سفارش می‌کرد: «شیطان هرکس به اندازه‌خودش زرنگ و باهوش است. من طلبه شیطان دارم و شیطان من هم به اندازه‌خودم زرنگی دارد» و شاید امروز می‌گفت: «ای مردم! امروز شیطان، رسانه‌ مجازی را خوب می‌شناسد و راهکار خود را خوب بلد است. باید در این فضا، خوب مواظب شیطان باشید که او هم کوچه و پس‌کوچه‌های فضای مجازی را خوب می‌شناسد.» در تعبیر قرآنی آمده است: «او [شیطان] از هر ابزاری برای سرگرمی و جذب انسان کمک می‌گیرد و آن‌ها را فریب می‌دهد»^۱. به تعبیر سنجیده رهبر معظم انقلاب علیه‌السلام:

---

۱. اِسراء، ۶۴: «هرکدام از آن‌ها را می‌توانی، با صدایت تحریک کن! و لشکر سواره و پیاده‌ات را بر آن‌ها گسیل دار! و در ثروت و فرزندان‌شان شرکت جوی! و آنان را با وعده‌ها سرگرم کن! ولی شیطان، جز فریب و دروغ، وعده‌ای به آن‌ها نمی‌دهد»

این شیطانی که حمله می‌کند، همیشه یک‌جور حمله نمی‌کند. شیطانِ امروز که از راه اینترنت و ماهواره و روش‌های ارتباطیِ مدرن و فوق‌مدرن سراغ شما می‌آید، حرف‌های مدرنی هم دارد؛ سخت‌افزارش را مدرن کرده، نرم‌افزار مدرن هم دارد. شبهه‌آفرینی دارد، اخلال در عقیده دارد، ایجاد تشویش در ذهن دارد، تزریق ناامیدی دارد، ایجاد اختلاف دارد.^۱

برخی آسیب‌ها که ممکن است در این فضا به انسان وارد شود، عبارت‌اند از:

۱. مال‌باختگی و خسارت مالی؛
۲. ریخته‌شدن آبروی فرد و افشای لغزش‌ها؛
۳. ماندگاری لغزش‌های انسان تا نسل‌های بعد؛
۴. سست‌شدن بنیان خانوادهٔ انسان؛
۵. سوءظن اطرافیان به یکدیگر و کاهش اعتماد عمومی؛
۶. کم‌رنگ‌شدن باورهای دینی، تغییر در ارزش‌های مذهبی و سست‌شدن اعتقادات؛

---

۱. بیانات رهبر معظم انقلاب علیه السلام در جمع روحانیون شیعه و اهل سنت کرمانشاه، ۲۰ مهر ۱۳۹۰.

۷. دیگران را به انحراف و گناه کشاندن؛
۸. گسترش گناه در جامعه؛
۹. ایجاد مزاحمت برای دیگران و اطرافیان؛
۱۰. غیبت و تهمت اینترنتی و شبکه‌های اجتماعی؛
۱۱. تمسخر دیگران، به خصوص نژادها و اقوام؛
۱۲. قطع ارتباط یا کاهش ارتباط با اعضای خانواده؛
۱۳. ارتباطات نادرست با نامحرمان؛
۱۴. بی‌توجهی به مسئولیت‌ها و وظایف اساسی زندگی
مانند رسیدگی به امور فرزندان یا آموزش و...؛
۱۵. بیماری‌های جسمی و روحی.

باید گفت اگر در گذشته صاحبان وانت‌ها و کامیون‌ها زیباترین و پرمفهوم‌ترین جمله‌ای را که شنیده بودند، بر پشت ماشین خود با خط زیبا می‌نوشتند، ما نیز بر بالای صفحه نمایش دستگاه ورود به فضای مجازی خود، باید بنویسیم: کسی که خدا دارد، شیطان بر او تسلط

ندارد.^۱ اینجا خدا هست. خداوند از درون من
باخبر است،^۲ یا ورود شیطان ممنوع و... .

۳. تخلفات مجازی واقعی تراز واقعی اند!

آقای ... گفت: «قتلی در شهر... صورت گرفت که یک دختر و پسر که در تلگرام با یکدیگر آشنا شده بودند، سوار خودرویی می‌شوند و به خاطر تأمین تنها ۲۰ هزار تومان، راننده را به قتل می‌رسانند و به آتش زدن ماشین اقدام می‌کنند.» وی ادامه داد: «روز گذشته پسر ۱۱ ساله‌ای در یکی از شهرستان‌ها خودکشی کرد. او در اثر آموزش بازی‌های رایانه‌ای و تقلید از آن، خود را از میلهٔ بارفیکس حلق‌آویز کرده بود.»

سخن بالا از رئیس آگاهی یکی از استان‌های بزرگ کشور است. وی نقش شبکه‌های تلفن همراه را در بروز جرایم جنایی در جامعه مهم دانست و خاطر نشان کرد: «۵۳ درصد

۱. نحل، ۹۹: ﴿إِنَّهُ لَيْسَ لَهُ سُلْطَانٌ عَلَى الَّذِينَ آمَنُوا وَعَلَى رَبِّهِمْ يَتَوَكَّلُونَ﴾ (به راستی که شیطان چیرگی ندارد بر کسانی که ایمان آورده‌اند و بر پروردگارشان توکل کرده‌اند).

۲. ق، ۱۶: ﴿وَلَقَدْ خَلَقْنَا الْإِنْسَانَ وَ نَعَلَمُ مَا تُوَسْوِسُ بِهِ نَفْسُهُ وَ نَحْنُ أَقْرَبُ إِلَيْهِ مِنْ حَبْلِ الْوَرِيدِ﴾.

فرار از منزل در نتیجه القائات و مشکلات فضای مجازی بوده است.»^۱

گرایش روزافزون و حضور در فضای مجازی و شکل‌گیری روابط گوناگون، به تهدیدی جدی برای سلامت جامعه و بستری برای انواع جرایم اخلاقی تبدیل شده است.^۲ شبکه مجازی برای خود، پلیس دارد. نام این پلیس، «پلیس فتا» یعنی پلیس فضای تولید و تبادل اطلاعات است. رئیس پلیس فتای یکی از استان‌ها درباره رتبه‌بندی جرم‌های فضای مجازی می‌گوید:

اولین جرم از نظر فراوانی، هتک حیثیت و نشر اکاذیب علیه اشخاص؛ دومین جرم، برداشت‌های غیرمجاز اینترنتی از حساب اشخاص حقیقی و حقوقی؛ سومین جرم، مزاحمت‌های اینترنتی؛ چهارمین جرم، کلاهبرداری‌های اینترنتی و پنجمین جرم، تهدید و اخاذی در فضای مجازی است.^۳

کارشناسان اصلی‌ترین دلیل بروز جرایم رایانه‌ای را آشنا

1. <http://isfahan.farsnews.com/printnews/13950924000818>

۲. برای آگاهی بیشتر: عباس زمانی، خانواده مجازی؛ مروری بر فرصت‌ها و چالش‌های استفاده از شبکه‌های مجازی، ص ۹۰ تا ۱۰۵.

3. <http://www.cyberpolice.ir/news/58611>

نبودن و نداشتن سواد رسانه دانسته‌اند و تأکید دارند که کاربران فضای مجازی باید دانش و اطلاعات علمی خود را افزایش دهند و با نت‌ها، باج‌افزارها^۱ و بدافزارها^۲ آشنا شوند تا در دام افراد سودجو و هکرهای^۳ فضای مجازی گرفتار نشوند. کارشناسان معتقدند جهل به قانون، یکی از عوامل مهم وقوع جرایم فضای مجازی است.

---

۱. باج‌افزارها (Ransomware) گونه‌ای از بدافزارها هستند که دسترسی به سیستم را محدود می‌کنند و ایجادکننده آن برای برداشتن محدودیت، درخواست باج می‌کند. برخی انواع آن‌ها روی فایل‌های هارددیسک رمزگذاری می‌کنند و برخی دیگر ممکن است به سادگی سیستم را قفل کنند و پیام‌هایی روی نمایشگر نشان دهند که از کاربر می‌خواهد مبالغی را واریز کند.

۲. بدافزارها (Malware) برنامه‌های رایانه‌ای‌اند و به دلیل آنکه معمولاً کاربر را آزار می‌دهند یا خسارتی پدید می‌آورند، به این نام مشهورند. برخی از آن‌ها فقط کاربر را می‌آزارند؛ مثلاً وی را مجبور به انجام کاری تکراری می‌کنند، ولی برخی دیگر سیستم رایانه‌ای و داده‌های آن را هدف قرار می‌دهند که ممکن است خسارتی به بار آورند.

۳. هکر (Hacker) به معنای رخنه‌گر، به کسانی می‌گویند که با تخصصی که دارند، پنهانی به سیستم‌های رایانه کاربر دیگر نفوذ می‌کنند و کنترل آن را در دست می‌گیرند.

خلاصه

در این فصل به مهارت‌ها و تجربه‌های لازم برای حضور در فضای مجازی، اشاره شد. گفته شد که به ظاهر خاموش و تحت فرمان بودن این فضا نباید نگاه کرد و فشار یک کلید، همانند امضا کردن پای یک برگه تعهد است. دانسته شد که بازار شیطان‌ها و کلاهبرداران در این فضا بسیار پررونق است. فضای مجازی، کلاهبرداران مخصوص به خود دارد و دزد و پلیس و قوانین مخصوصی دارد.

دین و اخلاق در فضای مجازی

فصل سوم

۱. فضای مجازی هم محضر خداست ...!

برخی عادت کرده‌اند هرگاه خطایی می‌کنند، فوراً به اطراف نگاه می‌کنند که کسی متوجه او شده است یا خیر! تا نفس راحتی بکشند! اسم این کار را حفظ آبرو گذاشته‌اند؛ یعنی اگر کسی نبیند و آبرویش نرود، ممکن است هر خطایی انجام دهد!

شاید برایتان جالب باشد که همین دیدگاه سبب انجام بسیاری جرایم و تخلفات مجازی شده است. بیشتر افکار نوجوانان و جوانان که به انتخاب‌های نادرست در محیط مجازی منجر شده است، در آغاز چنین گزینه‌هایی را در ذهن پرورش می‌دهد: «کسی من را نمی‌شناسد»، «کسی خبردار نمی‌شود»، «کی به کی هست»، «ردّ پا و پیشنه خود را پاک می‌کنم»، «با تلفن ناشناس وارد می‌شوم» و ...

گویا باید همه به هم یادآور شویم که خداوند در همه جا شاهد و ناظر است و خدای دنیای واقعی، خداوند دنیای مجازی نیز هست. خداوند در قرآن کریم می‌فرماید:

آیا نمی‌دانید که خدا می‌بیند؟^۱

بدانید خداوند بین انسان و قلب او حائل می‌شود.^۲

بدانید که خداوند است که انسان را خلق کرد و می‌داند چه چیزهایی دل او را به‌وسوسه می‌اندازد و او از رگ گردن به انسان نزدیک‌تر است.^۳

باید باور کنیم که اینجا هم خدا هست و بدانیم کارکردن در فضای مجازی، تقوای دوچندان می‌خواهد؛ چراکه گناه در اینجا به قدم برداشتن نیاز ندارد، فقط فشار یک دکمه یا کلیک^۴ است.

چه بسا روزی باید پاسخ تمامی این کلیک‌ها را داد. در روایاتی از امام علی عَلَيْهِ السَّلَام آمده است: «هرکس دیدگان خود را نگاه دارد، از هلاکت به‌دور شود و افسوس او کم شود».^۵

۱. علق، ۱۴: «أَلَمْ يَعْلَم بِأَنَّ اللَّهَ يَرَى».

۲. انفال، ۲۴: «وَأَعْلَمُوا أَنَّ اللَّهَ يَحُولُ بَيْنَ الْمَرْءِ وَقَلْبِهِ».

۳. ق، ۱۶.

۴. کلیک (Click) به عمل فشردن دکمه می‌گویند.

۵. ر.ک: محمد بن یعقوب بن اسحاق کلینی، الکافی، ج ۲، ص ۱۵۰، ح ۴: «... أَبُوجَعْفَرٍ عَلَيْهِ السَّلَام صَلََةُ الْأَرْحَامِ تُرَكِّي الْأَعْمَالَ وَ تُنْمِي الْأَمْوَالَ وَ تَدْفَعُ الْبَلْوَى وَ تُبْسِرُ الْحِسَابَ وَ تُنْسِي فِي الْأَجْلِ».

۲. در اینجا هم قرآن و اهل بیت علیهم السلام مشکل گشاست

اهل بیت علیهم السلام همیشه کشتی نجات در طوفان‌ها و ریسمان محکم الهی در پرتگاه‌اند. امروزه نیز وقتی از دریچه روایات و احادیث اهل بیت علیهم السلام به آسیب‌های فضای مجازی می‌نگریم، به خوبی درمی‌یابیم که بهترین راه برای درمان یا پیشگیری از این آسیب‌ها در زندگی، عمل به همان سفارش‌های پیشوایان معصوم است. اکنون به برخی از این سفارش‌ها اشاره می‌کنیم.

الف. گسترش و تقویت پیوند با خویشان

یکی از ارزش‌ها و سیاست‌های رفتاری که در دین اسلام بر آن تأکید می‌شود، پایدار نگه داشتن پیوند میان خویشان است که از آن با عنوان «صله رحم» یاد می‌شود. این پیوند همانند پیوند شاخه‌ها با یکدیگر، بلکه با ریشه است و معمولاً در این رابطه و پیوندهاست که ارزش‌ها و نیکی‌ها بازخوانی می‌شود، دوستی‌ها گسترش می‌یابد و گسست‌ها و گوشه‌گیری‌ها کمتر می‌شود.

امام باقر علیه السلام فرمود: «صله رحم، بهداشت رفتاری می‌آورد و دارایی انسان را رشد می‌دهد، گرفتاری را برطرف می‌کند، حساب آخرت را آسان می‌کند و نیز مرگ غافل‌گیرکننده را

به تأخیر می‌اندازد.»^۱

در روایات سفارش شده است: به یکدیگر محبت کنیم، به دیدار دوستان و خویشان برویم، میهمانی بدهیم، به میهمانی برویم، به عیادت بیماران برویم، هنگام مرگ دوستان و نزدیکان، بازماندگان آن‌ها را همراهی کنیم و با فرزندان خود، بازی و سرگرمی داشته باشیم.

ب. در اینجا هم باید امر به معروف و نهی از منکر کرد

امر به معروف و نهی از منکر در فضای مجازی یعنی خوبی‌های این فضا را بشناسیم و یکدیگر را به آن‌ها سفارش و تشویق کنیم. بدی‌ها و زشتی‌های آن را مشخص کرده، دیگران را به دوری از آن‌ها سفارش کنیم که در اصطلاح امروز می‌گویند سواد رسانه داشته باشید و به دیگران نیز آموزش دهید؛ یعنی توجه دادن دیگران به آسیب‌های فضای مجازی و تهدیدها و توصیه به بهره‌گیری از فرصت‌ها.

امیر مؤمنان علی علیه السلام می‌فرماید: «سفارش می‌کنند که دستور به کار نیک و بازدارندگی از زشتی را رها نکنید که ستمکاران اختیاردار شما می‌شوند و شما دعا می‌کنید و مستجاب نمی‌شود».^۲

۱. همان.

۲. محمد بن حسین شریف رضی، نهج البلاغه (للصیحی صالح)، ص ۴۲۲، نامه ۴۷.

ج. هر فضایی ادب، عفت و حیای خود را می‌خواهد

انسان هنگامی که مقابل یک صفحه نمایش قرار می‌گیرد، در ذهن خود گمان می‌کند در برابر صفحه تلویزیون یا پرده سینماست و کمتر باور می‌کند که این صفحه، پنجره روشن و سیاری است که شما را به هر مجلسی می‌برد؛ البته این شما هستید که انتخاب می‌کنید دعوت چه کسی را بپذیرید. این شما هستید که با حضور مؤدبانه و عقیفانه، حریم خود و نیز شخصیت خود را نشان می‌دهید؛ به وسیله همین دکمه‌هایی که فشار می‌دهید و کلماتی که می‌نویسید یا عکس‌هایی که می‌گذارید.

حضرت علی علیه السلام درباره حضور عقیفانه در میان مردم می‌فرماید: «کسی که لباس حیا بپوشد، مردم کم‌بودها و زشتی‌های او را نمی‌بینند».^۱ امام علیه السلام درباره حیا می‌فرماید: «هرگاه چشم شهوت بین شود، دل دوراندیشی خود را از دست می‌دهد»؛^۲

۱. همان، ص ۵۰۸، حکمت ۲۲۳.

۲. عبدالواحدین محمد تمیمی آمدی، تصنیف غررالاحکم و دررالکلم، ص ۳۰۵، ح ۶۹۷۸.

بنابراین نباید با فشار هر دکمه، وارد هر شبکه یا گروهی شد یا در هر بحثی شرکت کرد.

امیر مؤمنان علیه السلام می فرماید:

هرکس خود را در تلاطم امواج اندازد، غرق می شود و هرکس از درگاه های بد وارد شود، متهم شود و هرکس سخن بسیار گوید، نادرستی بسیار خواهد داشت و هرکس که نادرستی بسیاری داشته باشد، حیا و شرم او کم شود و کسی که حیا اندک داشته باشد، کمتر از خداوند پروا می کند و کسی که پروای او کم شد، دلش می میرد و کسی که دلش بمیرد، گرفتار آتش خواهد شد.^۱

د. پرهیز از تمسخر دیگران

یک هشدار درباره خطرناک ترین بیماری هایی که در فضای مجازی و شبکه های اجتماعی رایج شده است، رفتارهای

۱. محمد بن حسین شریف رضی، نهج البلاغه (للصبحی صالح)، ص ۵۳۶، حکمت ۳۴۹: «وَقَالَ عليه السلام ... مَنْ افْتَحَ اللّجِجَ غَرِقَ وَ مَنْ دَخَلَ مَدَاجِلَ السُّوءِ اتَّهَمَ وَ مَنْ كَثُرَ كَلَامُهُ كَثُرَ خَطَاؤُهُ وَ مَنْ كَثُرَ خَطَاؤُهُ قَلَّ حَيَاؤُهُ وَ مَنْ قَلَّ حَيَاؤُهُ قَلَّ وَرَعُهُ وَ مَنْ قَلَّ وَرَعُهُ مَاتَ قَلْبُهُ وَ مَنْ مَاتَ قَلْبُهُ دَخَلَ النَّارَ ...»

اوباش‌گران در تمسخر تمامی ارزش‌های یک ملت در قالب جوک یا شعر و ترانه خنده‌دار است. آن‌ها در آغاز جرئت حمله به ارزش‌های دینی یا اخلاقی را ندارند. در ابتدا از لطیفه‌های ساده آغاز می‌کنند و کم‌کم مباحث اختلافی و بعد مباحث اخلاقی و سپس تمامی ارزش‌های دینی و الهی را به تمسخر می‌کشند. گفتنی است دیگران نیز به خاطر خنده و لبخند، عامل مستقیم اینان در پخش و گسترش این مطالب می‌شوند و آن‌ها به لطف این غفلت، تمامی مقدسات و ارزش‌ها را در قالب جوک، لکه‌دار می‌کنند و نیز از سوی دیگر تمامی چهارچوب‌های حیا را در شکل لطیفه‌های نامناسب جنسی، در میان مردم می‌شکنند. پیامبر ﷺ درباره حیا در سخن گفتن می‌فرماید: «خداوند بهشت را حرام کرده بر هر فحش دهنده و کم‌حیایی که پروایی ندارد که چه می‌گوید یا چه به او می‌گویند ...»^۱

۳. هیئت و مسجد را رها نکن

یادم می‌آید در دوران نوجوانی، پُرکارترین روزهای سال برای ما ایام محرم و نیمه شعبان بود. در این ایام هرکس می‌کوشید در مراسم مسجد و حسینیه محله فعال باشد و کار

۱. محمد بن یعقوب بن اسحاق کلینی، الکافی، ج ۲، ص ۳۲۳، ح ۳.

خلاف نکند. گویا مراسم هیئت همه را به فطرت اول خود برمی‌گرداند و منبرها افراد را به یاد درستکاری، مردانگی، ادب، مردم‌دوستی و... می‌انداخت. هرکس هرکاری داشت، هنگام غروب، راهی هیئت و مسجد می‌شد.

البته امروزه نیز بیشتر، جوانان و نوجوانان، چراغ هیئت را روشن می‌کنند و شور و عزای حسینی برپا می‌کنند و در همین هیئت و منبر، معرفت و دین خود را شارژ و در برابر تهاجم دین‌ستیزان بیمه می‌کنند، ولی نباید فراموش کرد که امروز کارکرد فضای مجازی در جامعه به اندازه‌ای شده است که بیشتر بخش‌های زندگی ما را تحت تأثیر قرار داده، سبک، ذائقه و رفتار اجتماعی و حتی دینی را تغییر داده است. البته نمی‌توان گفت همه این تغییرها بد هستند، بلکه باید گفت نخستین تأثیر فضای مجازی بر عزاداری‌های محرم، در بخش اطلاع‌رسانی مراسم‌ها یا به اشتراک گذاشتن محتوای هیئت‌هاست و نیز فرصت مناسبی برای پاسخ به پرسش‌ها و شبهه‌ها را فراهم می‌سازد و هرکس به اندازه اطلاعات و ایمان خود از دین و اعتقادات دفاع می‌کند.

برخی نیز در دفاع از هیئت مجازی می‌گویند اگر در گذشته مراسم و عزاداری‌ها در یک محله یا یک خیابان یا در یک

شهر انجام می‌شد، امروزه می‌توان در سطح جهان، مخاطب مسلمان و غیرمسلمان داشت.

اما از سوی دیگر باید دانست هیئت‌های مجازی، روح کار جمعی و در کنار یکدیگر بودن را از میان می‌برد و ما را به فردیت می‌کشاند یا آن شور و احساس را از مردم می‌گیرد؛ شور و احساسی که زن و مرد و بزرگ و کوچک را منقلب می‌ساخت و برای اهداف و ارزش‌های دینی، فرد را حرکت می‌داد و او را به واکنش‌وامی داشت و برای رسیدن به آرمان‌های خود اشک می‌ریخت و بر سروسینه می‌زد.

بنابراین فضای مجازی باید در جهت تقویت فضای حقیقی هیئت‌ها باشد، نه در جهت خاموشی آن. بلکه باید گفت حضور در مسجد برای عبادت، همانند دسترسی به اینترنت پُرسرعتی است که راه رسیدن ما را به خداوند، سریع‌تر می‌کند و فرصتی است تا بتوان به ذهن و زندگی سروسامان بخشید.

اگرچه ابزار تماس ما با فضای مجازی یک صفحه نمایش یا یک پنجره است، ولی رابطه ما با یک دنیای واقعی است که در آن تمامی روابط اجتماعی دنیای حقیقی انجام می‌شود؛ بنابراین ادب و ارزش‌های دنیای حقیقی را نیز می‌طلبید. اینجا نیز در محضر خداوند است. در اینجا نیز حلال و حرام هست و انسان تکالیفی دارد و برای سالم ماندن روابط میان انسان‌ها، حیا، عفت و امر به معروف و نهی از منکر لازم است؛ حتی در اینجا می‌توان منبری برپا ساخت، یاد اهل بیت علیهم‌السلام را زنده نگه داشت و ارزش‌های آن‌ها را حاکم کرد؛ شاید بگوییم دنیای اینجا واقعی‌تر از دنیای حقیقی است.

الف. کتاب‌ها

• قرآن کریم.

۱. ابن شعبه حزانى، حسن بن على، تحف العقول عن آل الرسول،
چ ۲، قم: جامعه مدرسین، ۱۴۰۴ ق.

۲. ابن فهد حلی، احمد بن محمد، عدة الداعی و نجاح الساعی،
چ ۱، بیروت: دارالکتب الإسلامی، ۱۴۰۷ ق.

۳. تمیمی آمدی، عبدالواحد بن محمد، تصنیف غرر الحکم و
درر الکلم، چ ۱، قم: دفتر تبلیغات اسلامی، ۱۳۶۶ ش.

۴. تدین، عباس، فضای مجازی؛ شمشیری دولبه، مندرج در:
پایگاه جام جم آنلاین

(<http://jamejamonline.ir/Shared/NewsPrint/2602721924619098640>).

۵. جمعی از مؤلفان، حقیقت مجازی (درباره فضای مجازی چه
بدانیم و چه بگوییم)، تهران: مرکز ملی فضای مجازی، ۱۳۹۵.

۶. حرّ عاملی، محمد بن حسن، تفصیل وسائل الشیعة إلى
تحصیل مسائل الشریعة، چ ۱، قم: مؤسسه آل البيت (علیهم السلام)،
۱۴۰۹ ق.

۷. دیلمی، حسن بن محمد، *أعلام الدين في صفات المؤمنين*،
چ ۱، قم: مؤسسه آل البيت عليه السلام، ۱۴۰۸ق.

۸. زمانی، عباس، *خانواده مجازی؛ مروری بر فرصت‌ها و چالش‌های استفاده از شبکه‌های مجازی*، اصفهان: مؤلف، ۱۳۹۴ش.

۹. شریف رضی، محمد بن حسین، *نهج البلاغة (للمصباحی صالح)*، چ ۱، قم: هجرت، ۱۴۱۴ق.

۱۰. قطب‌الدین راوندی، سعید بن هبة الله، *الدعوات*، چ ۱، قم: مدرسه امام مهدی، ۱۴۰۷ق.

۱۱. کلینی، محمد بن یعقوب بن اسحاق، *الکافی*، چ ۴، تهران: دارالکتب الإسلامیه، ۱۴۰۷ق.

۱۲. لیشی واسطی، علی بن محمد، *عیون الحکم والمواعظ*، چ ۱، قم: دارالحدیث، ۱۳۷۶ش.

۱۳. مجلسی، محمد باقر بن محمد تقی، *بحار الأنوار الجامعة لدرر أخبار الأئمة الأطهار عليهم السلام*، چ ۲، بیروت: دار إحياء التراث العربی، ۱۴۰۳ق.

ب. نشریات و مجلات

۱۴. پاک سرشت، سلیمان و حسین نوری نیا، «بررسی پیامدهای کاربرد غیر فراغتی اینترنت بر رفتارهای فراغتی جوانان تهرانی»،

فصلنامه انجمن ایرانی مطالعات فرهنگی و ارتباطات، ش ۱۰،
زمستان ۱۳۸۶.

ج. پایگاه‌های اینترنتی

15. <http://farsi.khamenei.ir/newspart-print?id=17659&nt=2&-year=1390&tid=14195>
16. <http://isfahan.farsnews.com/print-news/13950924000818>
17. <http://jamejamonline.ir/Shared/News-Print/2602721924619098640>
18. <http://qudsonline.ir/news/403410>
19. <http://www.ana.ir/news/26226>
20. <http://www.cyberpolice.ir/news/58611>
21. <http://www.imam-khomeini.ir/fa/NewsPrint.aspx?ID=14183>
22. <http://www.irna.ir/fa/News/7/81911345>
23. <http://www.yjc.ir/fa/print/5795524>

توضیحات شرکت در مسابقه

• پرسش‌ها از متن موجود طرح شده است و افراد بالای دوازده سال می‌توانند به روش‌های زیر، در مسابقه شرکت کنند.

۱. ارسال پاسخ به سامانه پیامکی: برای این کار، کافی است به ترتیب نام مسابقه و شماره گزینه‌های صحیح پرسش‌ها را به صورت یک عدد پنج‌رقمی از چپ به راست، همراه با نام و نام خانوادگی خود به سامانه پیامکی ۳۰۰۰۸۰۲۲۲۲ ارسال کنید.

مثال: سفری آگاهانه به دنیای فضای مجازی ۲۱۲۴ احسان رضوانی

۲. فیلم برداری از خودتان در حال معرفی یا خوانش بخشی از متن کتاب: فیلم‌های خود را با زمان حداکثر ۱۰۰ ثانیه و فرمت mp۴، به این نشانی بفرستید:

haram.razavi.ir

۳. ضبط صدای خودتان در حال معرفی یا خوانش بخشی از متن کتاب: کلیپ‌های صوتی خودتان را با زمان حداکثر ۱۰۰ ثانیه و فرمت ۳mp، به این نشانی بفرستید:
haram.razavi.ir

* آخرین مهلت شرکت در مسابقه، یک ماه پس از دریافت کتاب است.

* قرعه‌کشی از بین پاسخ‌های کامل و صحیح و به صورت روزانه انجام می‌شود و نتیجه آن نیز از طریق سامانه پیامکی گفته شده به اطلاع برندگان می‌رسد.

پرسش یکم. آیا می‌توان فضای مجازی را از زندگی کنار گذاشت؟

۱. بله، سری که درد نمی‌کند، دستمال نمی‌بندیم.
۲. بله، اگر احتیاج هم شد، به یک نفر مراجعه می‌کنیم تا کارهایم را انجام دهد.
۳. بله، عمری با آبرو زندگی کردم، الان در جایی که کلی حرف و حدیث دارد، نمی‌روم.
۴. این را هم باید همانند خواندن و نوشتن، یاد گرفت و گرنه ممکن است سرم کلاه بگذارند.

پرسش دوم. با فضای مجازی در زندگی چگونه کنار بیایم؟

۱. همانند مراجعه به یک اداره، در ساعات مشخصی که کار دارم، به آن وارد و خارج می‌شوم.
۲. برای رفع خستگی و گشت‌وگذار یا به‌هنگامی که می‌خواهم بخوابم، به آن وارد می‌شوم.
۳. برای انجام کارهای جاری زندگی و کسب خبر و ارتباط با دوستان و خویشان.
۴. مورد ۱ و ۳.

- پرسش سوم. فضای مجازی چگونه به انسان آسیب می‌زند؟
۱. ازدست‌دادن دارایی و آبروی فرد، افشای لغزش‌ها و ماندگاری آن تا نسل‌های بعد.
  ۲. ارتباط نادرست با نامحرم و سست‌شدن بنیان خانواده و سوءظن اطرافیان به یکدیگر.
  ۳. افتادن در رفتارهای مجرمانه و گناه، کم‌رنگ‌شدن باورهای دینی، تغییر در ارزش‌های مذهبی و سست‌شدن اعتقادات.
  ۴. هر سه گزینه.

- پرسش چهارم. چه کار کنیم که در این فضا دچار گناه نشویم؟
۱. از اجتماعات، به‌خصوص جمع‌ها و هیئت‌های مذهبی و صلۀ‌رحم غفلت نکنیم.
  ۲. خود در این فضا امر به معروف و نهی‌کننده از منکر باشیم.
  ۳. خداوند را بسیار یاد کنیم و بدانیم در محضراو هستیم.
  ۴. هر سه گزینه.

نذر فرهنگ

مهر و شهرتندار کنیم

شماره حساب ۷۶۵۸۵۸۵۸۸۶
شناسه ۱۰۰۷ بانک ملت

شماره کارت
۶۱۰۴ ۳۳۷۷ ۸۸۸۸ ۸۸۸۹

پرداخت حضوری
صحن پیامبر اعظم صلی الله علیه و آله، بین ایوان
باب الهادی علیه السلام و ورودی صحن غدیر،
اتاق ۱۸۵، سامانه توزیع

سامانه نذورات رضوی
nazr.razavi.ir
نرم افزار رضوان
قسمت نذر فرهنگی
app.razavi.ir

نذر فرهنگی

پورتال فرهنگی تبلیغی حرم مطهر امام رضا علیه السلام

- صفحه اصلی پایگاه مجازی حرم مطهر رضوی: haram.razavi.ir
- پخش زنده مراسم و اماکن حرم مطهر رضوی: tv.razavi.ir
- دسترسی به آرشیو محصولات فرهنگی حرم مطهر رضوی: archive.razavi.ir

کانال ها و صفحات شبکه های اجتماعی

- ❖ وقت سلام؛
  - ❖ حال و هوای حرم؛
  - ❖ ثبت درخواست زیارت نیابتی؛
  - ❖ اعلام برنامه های حرم مطهر رضوی؛
  - ❖ ارائه مطالب ویژه دختران و پسران ۱۲ تا ۱۸ سال؛
  - ❖ نشر معارف رضوی به زبان های عربی، انگلیسی، اردو، فرانسه و ...؛
  - ❖ انتشار تولیدات فرهنگی حرم مطهر رضوی اعم از فیلم و صوت مراسم حرم مطهر رضوی.
- می توانید به این شبکه ها از مسیرهای ذیل دسترسی داشته باشید:
- شبکه های فارسی: tvapp.razavi.ir/razavi_aqr_ir
  - شبکه های اجتماعی بین الملل: tvapp.razavi.ir/razavi_int
  - ربات چندزبانه حرم مطهر رضوی در شبکه های اجتماعی شامل بخش های پاسخگویی به سؤالات دینی، زیارت نیابتی و ارتباط با حرم: [@haramrazavi_bot](https://t.me/haramrazavi_bot)

